

Bajzik Zsolt

Kuráciák szervezése Zalában

(Adalékok Pehm József
zalaegerszegi időszakához)

1927-ben Pehm József¹ zalaegerszegi apátplébános „Zala segélykiáltása” című több oldalas dolgozatában részletesen tárgyalta a szombathelyi egyházmegye zalai részének a viszonyait és számadatokkal mutatta ki, hogy ezen a területen 25 plébános és 14 káplán látta el a hívek lelki gondozását. Így minden lelkipásztorra 2.536 hívő esett, amely magasabb volt a környező megyék átlagánál. Pehm véleménye szerint a templomok, kápolnák megközelítése sok esetben körülményes volt, a hívekkel való kapcsolattartás pedig emberfeletti munkát kívánt a lelkipásztoroktól. Ezért javasolta, hogy sürgősen szükséges 18 plébánia, illetve helyi káplánság felállítása, melyek között szerepelt Szentadorján (ma: Lispeszentadorján) és Borsfa községek neve is. Az 1927. évi egyházmegyei zsinat Pehm József memorandumát egyhangúlag elfogadta, és az egyik legsürgetőbb feladatként határozta meg Zala megye megsegítését, és a szükséges lelkipásztori keretek megszervezését. Mikes János² szombathelyi püspök a nagy horderejű javaslat alapján egyházmegyéjének zalai területére Pehm József zalaegerszegi plébánost püspöki biztossá nevezte ki, hogy ezt a munkát elvégezze.³

A püspöki biztos összeállította lélekszám, filia és távolságok alapján az egyházmegye zalai részének térképét, és kijelölte az új központokat, szem előtt tartva a kongruatanács 1912. évi határozatát, amely legalább 800 hívőben határozta meg az adott egyházközséget, amelyet több községhez tartozó hívek is alkothattak. A rendelet előírta, hogy legyen ideiglenesen bérelt lakás, és legalább 1,5 kh telek, ahol majd a lelkész részére lakást lehet építeni. Ezen kívül az istentiszteletek végzésére ideiglenes, misézésre alkalmas helyet kellett biztosítani. További kérdés volt, hogy expositura szerveztessék – az a plébániai központhoz tartozó káplánság, ahol helyben lakó káplán látja el a feladatokat a plébános irányítása mellett –, vagy kurácia, amely önálló, de még

plébániai rangra nem emelt lelkészséget jelent, önálló lelkipásztorral és javadalommal.⁴

Valószínűleg a „Zala segélykiáltása” című dolgozat hatására Szakovics József plébános 1927 novemberében levéllel fordult Pehm Józsefhez, hogy javaslatot tegyen az új plébániák alapítására, amelyhez készített egy tervezetet. Megjegyzi a levelében, hogy „a pákai plébánia egy szörnyűség. Dolgozunk az afrikai és ázsiai missziókért s itthon tűrhetlenebb állapotokat tűrünk, mint amilyenek Afrikában vagy Ázsiában vannak.” A tervezetének egyik variációja szerint a bánokszentgyörgyi plébániából kiszervezte volna Borsfa (824 fő), Kistolmács (392 fő), és Valkonya (313 fő) községeket, esetleg még Kerettyét (140 fő), így 1669 fős lelkészséget hozhattak volna létre.⁵ A borsfai kurácia felállítását 1936-ra tervezték, de megalakítása vonatottan haladt. Pehm József 1935. június 18-án Géfin Gyulának, egykori tanárának és későbbi barátjának küldött levele szerint: „Bajok vannak. Bánokszentgyörgy környékén jártam. Szomorú Szahara ez: Valkonya, Kistolmács stb. 1 P-ért Nep-szavazók voltak; de alföldi jellegű agrárszocialisták. Hite kevésnek van. A valkonyai bíró haragszik az istenre. Meg is mondta. A szervezés 5 községből 3-ban 10 órai érvelés után keresztül ment. A javadalom együtt van. 1936-ban Borsfát megnyithatjuk.”⁶

De a borsfai lelkészség megalakítására még 1938-ban sem került sor, mert a szervezése elakadt az év folyamán azért, mert az Esterházy hercegi hitbizomány itt is csak évről-évre akarta használatba adni az ingatlanokat. Így nem volt elegendő helyi járandóság, emiatt a Vallásalaphoz sem fordulhattak a fizetési hozzájárulás ügyében. Pehm szerint „Borsfa megszervezhető a kegyuraság által kiengedett bánokszentgyörgyi fajjárandóság-részből, s hercegi birtok hozamából, az egyházközségek új terhéből, aminek (kb. évi 600 P.) megszavaztatását már szeptember közepén az illetékes plébánosnak meghagytam. Kár, hogy – ha jó tudom – kongruabizottsági gyűlés már ebben az évben nem lesz. De Újévre tán vihetnők a papot annál inkább, mivel a bányalelkészség késik. Szentadorján és Borsfa működése esetén egyelőre átfoghatjuk a bányaterületet. Esetleg a bázai kápolnában II. szentmisét mondhatna a borsfai kurátor, de csak az erősebb nyári üzem idején.”⁷

Közben olajat találtak Zala megyében és 1938 októberében Pehm József tájékoztatta a megyéspüspököt, hogy a zalai bányalelkészség felállításának ügyében

1 Mindszenty (Pehm) József (Mindszent, 1892. márc. 29. – Mariazell, 1975. máj. 6.): bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek.

2 Mikes János, gróf (Zabola, 1876. jún. 27. – Répceszentgyörgy, 1945. márc. 28.): 1911 és 1936 között szombathelyi megyéspüspök, címzetes érsek.

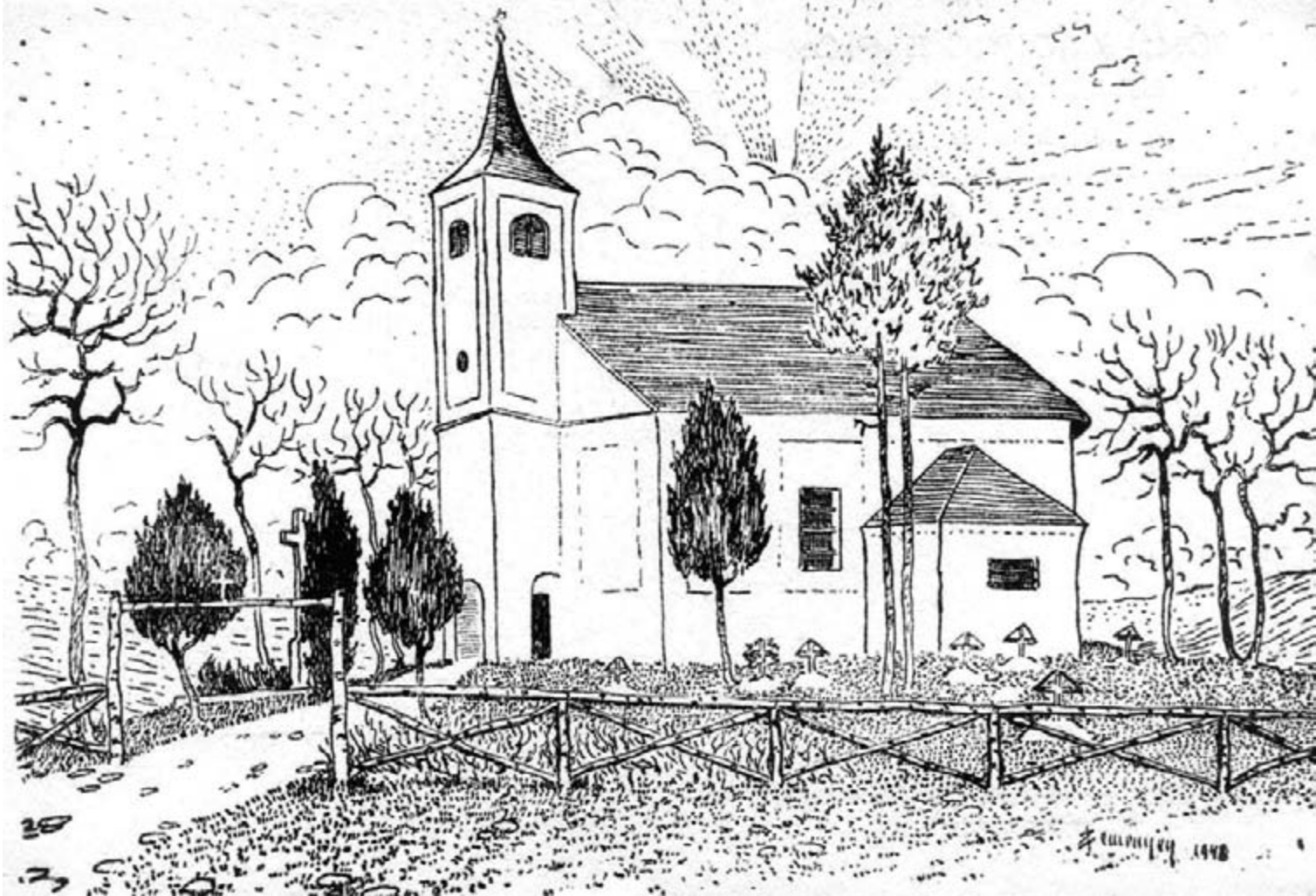
3 Szombathelyi Püspöki Levéltár (továbbiakban: SzPL) Pehm József iratai 1. dob.

4 Perger Gyula: Mindszenty (Pehm) József tevékenysége a szombathelyi egyházmegyében, különös tekintettel a zalai kurációk megszervezésére. Bp., 2007. 44-45. p. (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar doktori értekezés)

5 SzPL Pehm József iratai 4. dob.

6 Dobri Mária:…szívélyesen üdvözöl barátod és híved... = Vasi Szemle, 1995. 2. sz. 280–281. p.

7 SzPL Pehm József iratai 4. dob.

megtörtént a tárgyalás. Az EUROGASCO⁸ vállalathoz kérvényt nyújtottak be, de két ok miatt késett annak a teljesítése. Az olajvállalat a kérvényre azt válaszolta, hogy a szentadorjáni új plébániatemplom belső berendezésére 2.500 pengőt adnak. A vállalat 1938-ban már jelentős összegeket fektetett az olajkitermelésbe, de a további terveik között szerepelt, hogy az 1939–1940-es években is 10 millió pengőt fordítanak beruházásra. A püspöki biztos megjegyzi levelében, hogy – az ekkor már MAORT-nak nevezett – vállalat igazgatóságában csak Papp Simon⁹ főgeológus római katolikus, míg a többi amerikai protestáns és felekezeten kívüli volt. A bányalelkésztség felállításával kapcsolatban Papp Simon arra kérte a püspöki biztost, hogy még 2–3 évig legyenek türelemmel a pénzhány miatt, és azért mert a magyar hatóságok napról-napra újabb követelésekkel – útépités, csendőrség elhelyezése stb. – álltak elő.¹⁰ Grósz József¹¹

8 European Gas and Electric Company (amerikai-brit) 1933-ban a Dunántúl teljes területére kapott kutatási és bányászati jogot. Az eredmények hatására alapították a MAORT-ot 1938. július 15-én. Papp Simon: Életem. Szerk. Srágli Lajos, Tóth János Zalaegerszeg, 1996. 336. p.

9 Papp Simon, dr. (Kapnikbánya, 1886. febr. 14. – Bp., 1970. júl. 27): geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja.

10 SzPL Pehm József iratai 4. dob. 2040/1938.

11 Grósz József (Téltorony, 1887. dec. 9. – Kalocsa, 1961. okt. 3.): 1936-ban a szombathelyi egyházmegye apostoli kormányzója, 1943-tól kalocsai érsek, az MTA igazgatósági tagja.

erre a levélre válaszolva megköszönte Pehm Józsefnek a bányalelkésztség ügyében kifejtett fáradozását és az „Öhercegségénél tett eredményes lépését”. A püspök szintén aktuálisnak tartotta a borsfai lelkésztség mielőbbi felállítását.¹²

Pehm József 1938. évi zalai kuráciáról szóló jelentésében megjegyezte, hogy az olajvidék bányalelkésztségének megszervezése égetően fontos. Hét kútból termeltek ekkor kőolajat, és a tisztikaron kívül 400 munkás dolgozott már itt, s ez a szám csak emelkedett. A terület községei – Lispe, Kerettye, Báza, Borsfa – lakóinak száma 788 fő volt, de az útépitésnél is 100 munkást foglalkoztattak. „Az olajtelep két oldalán működik Szentadorján új és Bánokszentgyörgy régi plébánia, de ezektől az olajmezei községek 6–14, illetőleg 4–9 km-nyire vannak. Nem javul az olajmezők pasztorálására nézve a helyzet akkor sem, ha Borsfán előkészületben lévő plébánia megkezdí működését. Csak a bányalelkésztség segít.”¹³ Ezért kérték a MAORT-tól¹⁴ a bányalelkésztség megszervezését havi 180 pengő fizetéssel és lakással. Felmerült ekkor, hogy a bázai kápolnát bővítk ki a lelkésztség céljára, amitől MAORT nem zárkózott el, de szerintük egy-két évet várni kellene ezzel a dologgal.¹⁵

12 SzPL Pehm József iratai 4. dob. 2403/1938.

13 SzPL Pehm József iratai 1. dob.

14 Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság

15 SzPL Pehm József iratai 1. dob.

Képeslap a bázakerettyei templomról (1948)

Süle Lajos bánokszentgyörgyi plébános szerint 1939 februárjában Borsfa, Báza, Kerettye, Valkonya és Kistolmács – hitéletileg elhanyagolt területén – 1545 hívőn túl az új olajtelepen már 12 tiszti család, 400 munkás, fúrások és csendőrök laktak. Szerinte, ha itt a lelki gondozást nem szervezik meg, akkor az őslakosság és a munkásság rendkívül hátrányos helyzetbe kerül, mivel a legközelebbi plébániák közül Bánokszentgyörgy és Szentadorján több km távolságra volt.¹⁶

A püspöki biztos 1940-ben a zalai kurációk helyzetéről elkészített ismételt jelentése tartalmazta, hogy a MAORT 3.000 pengőt adott az 1941. évre a lispei olajtelep papjának létfenntartására. Megjegyzi még, hogy „ő látja el Bázakerettye 388 őslakóját, katonai őrségét, a telep tisztviselőit, munkásait. A kinevezett expositus Falusi József. Temploma a kerettyei kápolna, amelyben vasár- és ünnepeken 2 szentmise lesz szükséges. A katonaság felajánlotta a tiszti ellátást tiszti térítés ellenében. Ezzel az új kerettel egymás területét érinti 6 új kurácia: Eszteregnye, Rigyác, Becsehely, Borsfa, Báza, Szentadorján.”¹⁷

A szombathelyi püspök 1940. december 16-án kelt levelében tájékoztatta Pehm Józsefet, hogy január 1-ével megalapítja a kerettyei lelkésziséget. A püspök megjegyezte, hogy a pozíció betöltésénél tekintetbe kellett vennie azt is, hogy az odahelyezett személy ambícióval menjen a helységbe. Ezért olyan embert nem mozgathatott meg, akinek állandóbb jellegű állása volt, mint az ekkor elinduló és bizonytalan jövőjű intézmény. Kozma dr. felől döntött már és ezt vele hivatalosan közölte is, ezért a bázakerettyei lelkészség élére Falusi József pápai káplánt nevezi ki.¹⁸

1940. december 30-án Grósz József püspök levélben köszönte meg Papp Simonnak a MAORT által biztosított pénzügyi támogatást. Egyben tájékoztatta őt, hogy az egyik fiatal és értékes papját, Falusi Józsefet azzal a megbízatással nevezte ki a bánokszentgyörgyi plébános mellé, hogy mint „capellanus expositus” lakjon az olajvidéken és bizonyos önállósággal vezesse Bázakerettye lakosainak a lelki ügyeit. Azt is meghagyta a kihelyezett káplánnak, hogy keresse meg a módját annak, hogy más plébániák területén folyó fúrások személyzetét is meglátogassa, és lelki ügyekben tartson fenn állandó kapcsolatot az illetékes plébánosokkal. A püspök okvetlenül szükségesnek tartotta a kihelyezést, mert szerinte Bánokszentgyörgyről nem lehet intenzíven foglalkozni az olajvidék munkásaival.¹⁹

Papp Simon a MAORT igazgatósága nevében, 1941 januárjában – a korábbi levelére válaszolva – tájékoztatta Pehm Józsefet is, hogy a bázakerettyei

alkalmazottaik kiszállás útján történő lelki gondozásáért a 3.000 pengőt a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületen keresztül elküldték. Azt a kérést, hogy a lelképásztor helyben lakhasson, még ekkor sem támogatta a vállalati igazgatóság. Papp Simon ismét azzal érvelt, hogy ellentétben más ipari- vagy bányauzemmél az olajfeltárási és termelési munkálatok kevésbé vannak helyhez rögzítve, ezért szerinte nem tanácsos itt állandó jellegű intézményeket létesíteni. Papp megjegyezte még, hogy „most már bizonyos fokig áttekinthetjük a lispei olajmező kiterjedését és ennek alapján igen valószínűnek tartjuk, hogy a fúrási munkálatok ezen a mezőn már nem fognak sokáig folytatni. Mihelyst azonban a fúrás megszűnik, bázakerettyei alkalmazottaink száma lényegesen le fog csökkenni. Egy további nehézség az, hogy a Bázakerettyén dolgozó kb. 550 alkalmazottunknak csak egy töredéke szám szerint 150 lakik Kerettye és Báza községekben, túlnyomó része azonban más, többnyire több km-es távolságra fekvő községekben. Végül pedig megemlíthetjük még azt is, hogy Kerettye és Báza községek éppen az adott helyzet folytán túl vannak zsúfolva és lakás ügyszólván egyáltalán nem kapható. Magának a vállalatnak is a legnagyobb nehézsége van műszaki és kereskedelmi tisztviselőit ezen községekben elhelyezni.”²⁰ Ezért a lelkigondozást nem telepi lelkészséggel, hanem kiszállás útján kérték megoldani, és ezen elgondolás miatt adták meg az 1941. évre a segílyt.²¹

Közben Pehm József 1941. március 22-én írta meg a megyéspüspöknek azt a levelet, amelyben lemondott – „élete legkedvesebb” – munkaköréről, a zalai püspöki biztosságról. A távozásával kapcsolatban a következőket jegyezte meg: „Az utóbbi időben eme munkakörömben sem személyi, sem tárgyi tekintetben nem találtam megértésre. Személyi téren Tornyos József és Falusi József új, kényes keretekben történt megbízatására utalok; tárgyi tekintetben Bázakerettye expositura jellege, a pórszombatiakkal való alkudozás, a kerkebarabásiaknak új, vasárnap szentmise engedélyezése, ami a zalabaksai szervezést megnehezíti: oly okok, amelyek miatt az eredeti elgondolások nem valósulhatnak meg. Azt kell gondolnom, hogy vagy nem tudok már dolgozni itt, vagy nem kívánatos többé a munkám.”²²

Grósz József megyéspüspök 1941. június 16-án kelt levelében megköszönte Pehm József – pápai prelátus, címzetes apát és plébános – zalai hitéletért folytatott áldozatos munkáját és püspöki biztosi működéséről való lemondását tudomásul vette.²³

16 SzPL Pehm József iratai 4. dob.
17 SzPL Pehm József iratai 1. dob.
18 SzPL Acta Cancellária (továbbiakban: AC.)
2859/1940.
19 SzPL AC. 2911/1940.

20 SzPL Pehm József iratai 4. dob.
21 SzPL Pehm József iratai 4. dob.
22 SzPL AC. 576/1941.
23 SzPL AC. 1348/1941.